

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 39.

Lördagen den 30 September

1871.

Särskilda Utskottets utlåtande.

Vi hafva aldrig läst en offentlig handling mera rik på öfverraskningar, icke genom idéernas nyhet — ty det fins derigen enda tanke som icke är en upprepning från förra riksdagen — utan genom omkastningen af argumenten från den ena till den andra sidan, hvarigenom det händt, att liksom de fäktande i *Hamlet* under stridens hetta kommo att byta floretter, så hafva äfven de kämpande partierna omedvetet kommit att byta bevisföring, hvarvid, såsom det synes oss, det farligaste vapnet mot den kungliga propositionen kommit att användas i dess försvarares händer.

Om sjelfva utskottets bevisning är icke mycket att säga: den går ut på ett fullständigt utdömande af indelningsverket såsom oförenligt med den allmänna värnepligten, och den är i sin stora korthet utförd med en betydande stilistisk talent. Utskottet gör full rättvisa åt den indelta soldatens uthållighet och goda disciplin, samt instämmer ovilkorligt i landtförsvarskomiténs höga uppskattning af hans medborgerliga egenskaper. Endast hans lämplighet såsom ledare för en armé af yngre manskap, det vill säga såsom befäl för värnepligtige, anser sig utskottet böra bestrida, och delar därför deras öfvertygelser som anse »att indelningsverket måste upphävas, om ett ändamålsenligt ordnande af vårt försvarsväsende skall ega rum». Äfven

den indelta arméns ifrigaste förfäktare anse den såsom en öfvergångsform till något bättre, hvilket utskottet vill se klart för sig, innan det kan tillstyrka så genomgripande rubbningar som de af kongl. maj:t föreslagna, och »hvilka snart måste efterföljas af andra kan hända ännu större». Utskottet ställer sig här följaktligen konservatift mot kongl. maj:ts förslag att med bibehållande af indelningsverkets namn införa afgörande förändringar i dess inrättning.

Vi finna med tillfredsställelse att knektekontrakten denna gång äro lemnade å sido, och utskottet hänvisar endast i förbigående till förra riksdagens särskilda utskotts utlåtande »i afseende på olämpligheten af indelningsverkets kvarstående såsom en skattebörd, ensam(?) drabbande rust- och rotehållare». Vill detta säga att bördan bör till sitt fulla eller i det närmaste fulla värde från jorden aflösas, så torde det icke vara många som på allvar bestrida riktigheten af utskottets mening.

Vi förbigå detaljerna af bevisföringen på det militäriska området och den härmed sammanhängande kritiken af det kungliga förslaget: utskottet stöder sig i detta afseende på ett yttrande af de fem reservanterna vid sista riksdagen. Till slut erinrar utskottet, med alldeles onödig bitterhet, »att det svårligen kan hysa förtroende till lämpligheten af de förslag som uti kongl. maj:ts nådiga proposition blif-

vit framlagda, *all den stund de uti flere vigtiga delar stå i strid med hvad chefen för landförsvarsdepartementet uti sina till föregående riksdagar ajlemnade förslag framhållit såsom både statsrättsligt, nyttigt och nödvändigt*. Utskottet afstyrker på dessa grunder de föreslagna bestämmelserna i fråga om rote- och rusthållinrättningen vid landförsvaret.

Deremot tillstyrkes värnepligtslagen, derigenom att en af Andra kammarens ledamöters röstsedlar blef den aflagda. Af motiveringen visar sig emellertid att detta tillstyrkande icke är ovilkorligt: då »omständigheterna varit särdeles ogynsamma för en sorgfällig granskning af detta lagförslags särskilda stadganden, enär hälften af utskottets ledamöter ansett förslaget i sin helhet böra förfalla, har icke utskottet ansett sig uti sagde lagförslag böra föreslå några förändringar». Det är således från Första kammarens ledamöters sida som betänkligheter framstälts mot värnepligtslagens detaljer, ehuru man under närvarande omständigheter icke ansett det löna mödan att göra dem gällande, medan alla de afslående ledamöterna från Andra kammaren förklarar sig »vidhålla och godkänna hufvudgrunderna i kongl. maj:ts förslag», ehuru de funnit värnepligten stå i oskiljaktigt sammanhang med det sätt hvar på stammen kommer att bildas, och endast på denna grund afslagit sjelfva värnepligtslagen.

Det märkligaste af allt är de båda reservationerna, som utgå från två motsatta grupper af ledamöter från Första kammaren. Hr *Björnstjerna*, med hvilken hr *Wijkander* förenat sig, har, ehuru deltagande i det beslut hvartill utskottet kommit i fråga om rustnings- och roterings-skyldigheten samt följaktligen ogillande det kungliga förslaget, dock reserverat sig mot åsigten »om nödvändigheten att förkasta hvarje förslag till ombildning af den svenska krigsförfattningen, hvilket icke utgår från indelningsverkets upphäfvande». Dessa båda reservanter, de enda i tjänst varande militärer bland Första kammarens utskottsledamöter, tro tiden ännu icke vara kommen att bygga vårt försvar uteslutande på den personliga värnepligten, och anse att »omtänksamheten bjuder att icke öfvergifva hvad man har, innan man är med sig sjelf ense, att det nya som erbjudes

är efter mänskligt förutseende bättre och för försvaret mera betryggande», hvilket de icke kunna finna vara förhållandet med de i det kungliga förslaget innefattade bestämmelserna. Det är således på militäriska grunder som dessa båda män sammanstämma i ogillandet af regeringens förslag, och detta ogillande torde komma att väga så mycket tyngre, desto mer man eljest ansett deras åsikter divergera. De äro äfven ense deri, att blotta förmodan om ett köpslagande rörande den hvarje svensk man älggande pligten att deltaga i landets försvar »skulle kasta en skugga på vårt nationella anseende», och ogilla på det högsta att en *skattejemkningsfråga*, »en på medeltalsberäkning grundad nivel- lering af en del af den svenska jordens skattebördor», blifvit sammankadjad med frågan om antagandet af en ny värnepligtslag.

Om således dessa båda reservanter i likhet med utskottsmajoriteten ställa sig till en viss grad konservatift mot de af regeringen föreslagna förändringarne uti indelningsverket, hvars *fördelar* de anse genom dessa rubbningar äfventyras, på samma gång de uttala den öfvertygelsen, att *antin- gen måste värnepligten ordnas efter stammens nu varande organisation eller den senare varsamt och småningom förändras i öfverensstämmelse med andan af den nya värnepligtslagen*, så synes deremot den motsatta gruppen af reservanter, de 10 öfriga ledamöterna från Första kammaren, de för regeringens förslag mest vänligt stämda personer som der kunde anträffas, och som äfven önskat att det af utskottet skulle tillstyrkas, fullkomligt ense derom att antagandet af detta förslag skall inom kort föra till indelningsverkets fullkomliga upplösning. Allt jemt hafva vi, man och man emellan, hört den satsen framkastas, att de som vilja indelningsverkets utplånande böra antaga det kungliga förslaget, men vi hafva aldrig trott att vi skulle få se denna åsigt så tydligt uttryckt som i de tiös reservation. Den börjar med en kort men sakrik polemik mot dem som vilja hafva indelningsbördan aflyftad utan ersättning, och söker derefter framhålla *billigheten* af någon nedsättning, hvarvid de äfven söka försvara normalkontrakten, på den grund att den som skulle få sin bördas ökad kan förblifva vid det gamla.

Om detta vill säga frihet för hans soldat från de ökade vapenöfningarne, är argumentet fullkomligt riktigt, men i annat fall icke. Reservanterna uttala med full öppenhet sin stora tvekan om lämpligheten af flere bland förslagens hufvudbestämmelser, och den största betänkligheten mot de två slagen af rekrutering möta de dermed, att antagligen måste rekruteringen i en nära framtid helt och hållet öfvertagas af kronan, samt att i öfrigt nödiga ändringar lätteligen lära kunna vinnas så snart de finnas önskvärda. Reservanterna, af hvilka ingen synes vilja hafva förslaget i dess närvarande form, vilja dock icke framställa några ändringsförslag, enär »det hela måste bedömas såsom ett försök att jemka mellan meningar, hvilkas skiljaktighet hittills förhindrat den viktiga frågans afgörande, och ändamålet skulle lätteligen förfelas, om jemvigten rubbades till förmån för någondera sidan». Detta är ungefär hvad den för förslaget vänliga pressen flere gånger sagt, att det är en förmedling, hvilken för att vara rättvis icke får tillfredsställa någon, och hvars *summum jus* nogetaget ligger i dess osmaklighet för alla. Det är denna »högsinnade uppoffring af enskilda meningar» som pressen så lifligt förordat, och som i sanning blir så mycket mer högsinnad, som den i samma grad fordras både af vännerna och motståndarne till förslaget. Reservanterna finna således att förslaget, sådant det är, kan antagas både af inledningsverkets försvarare och af dess motståndare, emedan »de förra kunna åtnöjas med att inledningsverket icke nu utdömes», och de senare böra inse att »det icke försvårar utan underlättar inledningsverkets utdömande framdeles». Slutligen hafva reservanterna, såsom motstycke till den förut anförda slutmeningen i sjelfva betänkandet, förklarat, att de förenat sig om ett sådant tillmötesgående (som det

ofvannämnda), hvilket från deras synpunkter »må hända ej är mindre långt sträckt än det som af de flesta med oss (reservanterna) olika tänkande påkallas», då de hemställa om bifall till den nådiga propositionen i hvad som rörer rust- och rothållet.

Vi hafva läst denna reservation icke så få gånger, med en uppriktig önskan att rätt begripa den, och vi hafva deri blott lyckats finna en enda antaglig mening. Frågan gäller uppenbarligen icke regeringens förslag, som i alla händelser är förfallet, utan den ställning i politiskt afseende hvilken Första kammaren kommer att, kanske för all framtid, intaga genom sin behandling af denna grannliga angelägenhet. Ett rent och öppet bifall till propositionen har ingen af utskottets ledamöter från Första kammaren vågat ifrågasätta; man har icke heller velat genom dess bifallsvotum binda Första kammaren vid ett godkännande af förslagens detaljer, hvilka äfven reservanterna tydligen, ehuru i milda ordalag, förkasta. Men man har önskat bereda kammaren en form för bifall, som i grunden är ett afslag, utan att dock innebära något som måhända skulle kunna tydas såsom ett misstroendevotum mot den närvarande rådgifvarepersonalen. Frågan är nu endast, om icke detta ändamål kunde vinnas lika väl genom ett enkelt, omotiveradt afslag på utskottets framställning, eller också en tom återremiss, hvarigenom det indirekta förfaringsättet, som alltid har sina betänkligheter, skulle kunna undvikas. Huru härmed än må vara, betvifla vi icke att Första kammarens beslut kommer att dikteras af dess önskan att för framtiden intaga den ställning till Svenska folket, som är bäst egnad att bevara det förtroende hvarmed den af landet omfattas, och derigenom bäst främjar dess förmåga att fortfarande verka i fäderneslandets sanna intresse.

Paris-arbetarne och kommunen.

Det är nu mer än fyra månader sedan kommunen föll och Frankrikes hufvudstad återvände under landets allmänna styrelse, men ännu fortfara krigsrätterna, och det arbete de hittills förrättat är så obetydligt i jemförelse med det som återstår, att ingen kan förutse när det skall sluta. Mel-

lan 30 och 35,000 anklagade afvakta ännu i fängelserna sin dom, och den stora mängden får säkert ännu vänta i månader.

Och hvad blir det sedan? Är det allt väl bestäldt när några tiotal ledare blifvit offrade på ordningens altare och ett par tiotusental vilseledde blifvit utskeppade till

några öar i de aflägsna hafven? Att försöka upprycka sjelfva rottrådarna till det onda, det faller ingen in, och man nöjer sig tid efter annan med att afmeja axen på det uppvuxna ogräset. Så länge orsakerna finnas kvar skola emellertid verkningarna bli de samma.

Vi förutse att vi genom återupptagande af detta ämne skola uppröra mot oss ett nytt korståg och gifva en »aktad signatur» en välkommen anledning att mot oss sammansmida nya falska citater. Det kan icke hjelpas. När den urtima riksdagen nu snart är till ända och de källor til väl-talighet den öppnat en gång förslinat, kan det ju vara godt att hafva något annat att kasta sig öfver, och våra samtida böra därför med tillfredsställelse finna att vi dertill erbjuda dem anledning.

Vi hafva denna gång en särskild anledning att upptaga detta sorgliga ämne, äfven om det icke redan i och för sig hade ett tillräckligt intresse. I Septembernumret af *The Fortnightly Review* har en infödd fransman, mr *Auguste Desmoulins*, som gjort samhällsföreteelserna i sitt fädernesland till föremål för allvarsamma studier, och hvars uppsatser för ett par år sedan i *Revue Moderne* öfver sociala ämnen väckte rätt mycken uppmärksamhet, företagit sig att på engelska språket utreda den parisiska arbetarens ställning och sätta sig noga in i hans tankegång. Vi återfinna i denna framställning samma grundtanke som i tidskriftens föregående artiklar öfver samma ämne, nemligen den, att tillståndet i Frankrikes hufvudstad under de gifna förhållandena icke kunnat vara annat än det blifvit, och dertill komma icke få nya data, som kasta förökadt ljus öfver ämnet. Vi skola med väsentlig ledning af denna framställning söka visa hvilka utsigter det fins för framtiden att den parisiska arbetareklassen lugnt fogar sig i den borgerliga ordningen. Vi hafva härmed angifvit vår källa för sakförhållandena; för de slutföljder vi deraf draga äro vi sjelfva förbundne att bära ansvaret.

Mr *Jules Favre* har liksom mr *Gambetta* haft att glädja sig öfver mycket smickrande omdömen i de svenska tidningarna, och de hafva med stort bifall intagit det långa cirkulär hvori han söker förklara hvad som inträffat sedan den 18 Mars. Han kastar i denna ordrika skrift skulden för

Paris' så kallade insurrektion på den kejsersliga regeringen, för det den dragit en obehörigt stor massa af arbetare till Paris och derigenom förvandlat den stora hufvudstaden till »en nationalverkstad i permanens». Han utpekar derjemte för alla andra stater tillvaron af *L'internationale* såsom en stående fara, och söker så godt han kan utmåla hela den arbetande klassen såsom direkt eller indirekt konspirerande med det internationella sällskapet mot ordningen och civilisationen öfver hela världen. »Här, såsom vid så många andra tillfällen», säger författaren i den engelska tidskriften, »visar sig mr Jules Favre, under anspråk på djupsinnighet, i sjelfva verket utomordentligt ytlig; han tror sig sjelf vara en statsman, under det han i sjelfva verket endast är en klumpig advokat för en liten klass af privilegierade och ensamt stående personer, hvilkas vanmakt han uppenbarar, när de konfronteras med en redan betydande förening, åt hvilken han dock med synnerlig oklokhet tillerkänner en högst öfverdrifven betydenhet».

Det är ingen förklaring af det närvarande då han skyller Napoleons regering för sammanförandet i Paris af en öfvermåttan stor arbetarebefolkning, och då han förnekar denna arbetareklass att förtjena något deltagande, såsom endast utgörande utskummet af de största brottslingar från alla länder, så är detta ett förtal mot Frankrike, som dock, i trots af allt hvad han påstår, tillskjuter den ojemförligt öfvervägande massan af de parisiska arbetarne. Det är icke utan allt skäl som den franska bonden öfvergifver sitt lugna landlif och kastar sig i hvirveln af den upprörda hufvudstaden, med fara att ut-sätta sig för arbetsbristen och alla dess oerhörda lidanden. Så länge landtdistrikten äro begrafna i okunnighetens mörker, och centralisationen i förvaltningen drager till hufvudstaden icke blott hela landets politiska lif utan nästan hela den sociala rörelsen, medan provinsen, departementet och kommunen ligga nästan liksom döda och beröfvade all sjelfverksamhet, måste den intelligenta och kraftfulla mannen känna sig oemotståndligt dragen till medelpunkten. Dertill kommer att det militära systemet årligen från deras hem borttrycker den kraftigaste delen af den manliga befolkningen, och det för en tid af hela sju år, efter

hvilkas förlopp soldaten förlorat all vana vid och all smak för landbrukets arbeten, och söker sin utkomst antingen i underordnade statstjänster eller stadsmannanärningarne, så att han nästan aldrig återvänder till hembygden. Läger man dertill att Paris är medelpunkten för hela landets jernvägssystem, liksom för dess bildning, dess nöjen och dess intelligens, så har man åtminstone en bättre förklaring af dess dragningskraft än den som Favre sökt uppställa, och man skall finna att den parisiska radikalismen, långt ifrån att vara något onaturligt och utifrån importeradt vidunder, endast är en själföfjd af den moderna civilisationen, sådan den i det franska samhället blifvit i sina urartade ytterligheter.

Konskriptionen börjar, såsom vi sågo, att draga arbetaren från sitt hem, att, såsom den franska frasen lyder, *dépaysera* honom. Lösryckt från sina rötter finner han sig med eller mot sin vilja flytande på ytan af den ström som går i riktningen mot hufvudstaden. Minsta delen af Paris' invånare utgöres af infödda; lifvet der är fullt af faror, ansträngningar och lidanden, och sällan finnes det något kvar af en arbetarefamilj i tredje generationen. Paris är ett stort läger för nomader; hvarje provins har sitt särskilda kvarter, dit dess utvandrare flocka sig. Vanligen tillhöra dessa provinsialer vissa bestämda yrken, och efter dessa fördela de sig ännu i den ofantliga hufvudstaden, liksom i de gamla tiderna, då hvarje skrå ännu hade sitt särskilda kvarter, hvarom namnen på en mängd gator ännu bära vittnesbörd, Rue de la Ferronnerie, de l'Aiguillerie, de la Poterie, de la Lingerie o. s. v. Andra gator bära namn efter de landskap som af ålder gifvit deras gran- skap sin befolkning, Sainte Croix de la Brétonnerie, de la Perche, des Anglais, des Irlandais; de göra ännu i viss mån skäl för namnet.

Det är ett eget förhållande, att liksom civilisationen i stort flyttar från öster till vester, så flyttar i några af de europeiska hufvudstäderna rikedomerna i samma riktning, under det arbetet och fattigdomen förblifver i öster. Så är det i London, så är det i Paris, och de senare Seineprefekterna hafva understött denna egna rörelse hvad den franska hufvudstaden an-

går. Ehuru det närmaste landområdet blifvit på alla sidor likformigt införlifvadt med Paris, har staden utvidgat sig långt mera åt vester än åt öster: millionärerna bygga sina palats längre och längre bort åt Triumfbågen, under det arbetarne kvarstanna i de östliga förstäderna. På detta sätt ökas dagligen afståndet mellan klasserna.

Denna i sig sjelf tillfälliga omständighet har icke varit utan sitt stora sociala inflytande. Den hufvudsakliga parisiska produktionen, de så kallade *articles de Paris*, bero framför allt på en förfinad smak, men denna beror i högst väsentlig grad på den närmare beröringen mellan producenten och afnämaren. Fordom behöfde arbetaren endast gå ned på gatan, för att se huru frukten af hans flit tog sig ut under de rikas och förnämjas förbrukning; nu deremot, sedan de oerhördt stegrade hyrorna tvungit honom att fly till någon af de mörka och smutsiga gränderna i Belleville eller Ménilmontant, har han nästan dagsresor att göra för att komma i närheten af den fina världen. Hvad han ser på dessa resor, som han företager för att mottaga eller afemna sitt arbete, den orimligt uppdrifna lyxen i de nya stadsdelarne, de rymliga och prydliga gatorna, der mödan och släpet synas vara okända, är icke egnadt att försona honom med de rike, hvilka å sin sida blifva mer och mer främmande för det armod som de icke längre hafva under ögonen. Den franska arbetaren tror lika litet som hans herre på någon godtgörelse i ett kommande lif för skickelsens orättvisor i det närvarande; han ser icke hvarför han ej redan här skulle njuta frukten af sitt arbete, och han finner icke för den bättre lottades lycka någon annan rättsgrund än den materiella besittningens. Genom den allmänna rösträtten känner han sig såsom suverän, och han har svårt att med denna politiska öfvermakt förena sin betryckta sociala ställning. Den skärande motsatsen mellan hans medborgerliga rättigheter och hans ekonomiska belägenhet följer honom öfver allt, återkommer för hans tanke i hvarje livvets förrättning, och kastar en djup skugga af missmod öfver hans dagliga arbete och försakelser.

Det ligger i naturen af all sysselsättning för lyxen, att de yrken som dermed äro upptagna vexelvis ansträngas öfver sina

krafter och lida brist på arbete. Det är lätt att fälla hårda omdömen öfver arbetarens lättsinne, hans brist på förutseende, hans försumlighet att spara något af sin höga aflöning för den dag då han vet att han skall sakna arbete, men det är icke så lätt att göra som att säga. Ingen ting är så dyrt som att vara fattig. Arbetaren lefver för dagen; så länge beställningarna räcka, har han ingen tid att tänka på ekonomien: han tager på kredit hvad han för stunden behöfver, och får betala det derefter. Den onaturliga ansträngningen under arbetstiden drifver honom att med stimulerande medel uppehålla de uttömda krafterna, på det de ej aldeles måtte duka under i hans ohelsosamma omgifning. Han är dertill oberedd för ett väl regleradt lif, han växte upp så godt som på gatan, på smutsiga gårdar, utan eftersyn och undervisning, i ständigt kif med lika vanlottade grannbarn.

För den utarbetade handtverkaren eller sömmerskan äro förströelser ett naturligt behof, och mr *Desmoulin's* visar oss huru arbetsklassen i Paris roar sig. När man och hustru, antingen hvar för sig eller tillsammans, efter dagar och veckor af oafbrutet släp äntligen slutat sitt arbete, öfverlemnar sin vara och fått sin betalning, gå de tillsammans på teatern för att uppfri-ska och förströ sig. I forna dagar var det *Porte St. Martin* och *Ambigu*, med deras långa och förfärliga melodramer, som hade den starkaste dragningskraften, men så kom *Hausmann* och nedref i sitt bygnadsraseri samtliga förlusteställena vid »*Boulevard du Crime*». För en tid fick folket en passion för musik. *Théâtre Lyrique* stod då i sitt flor; dess ändamål var att utbreda bekantskaper med främmande och inhemska mästerstycken, och den hade en amfiteater för 15 sous, mindre än 55 öre, på hvilken afton efter afton män och kvinnor af folket trängdes för att höra *Gluck's Orfeo* eller *Alceste*, och aldrig var *Pauline Viardot* så applauderad som af denna anspråkslösa publik. Den anspråksfulla bildningen fann lämpligt att genom ett ursinnigt bifall åt *Offenbach's* parodier hämnas på det simpla folkets beundran för *Gluck's* sublimes musik.

Samma kastanda som i afseende på förströelser uppdragit en öofverstiglig gränslinia mellan de olika folkklasserna har äfven uppenbarat sig uti inrättningen af

de offentliga undervisningsanstalterna. Lagstiftarna under den stora revolutionen förklarade 1791, att staten borde så skyndsamt som möjligt inrätta en för alla klasser gemensam afgiftsfri undervisning i alla de ämnen som äro nödvändiga för alla. Det är åttio år sedan den tiden, men löftet har icke blifvit uppfyllt, och de undervisningsanstalter som sedan den tiden hafva blifvit inrättade afse vida mer att för *bourgeoisien* öppna tillträde till den bildning som förr var adelns uteslutande privilegium, än att göra den tillgänglig för det egentliga folket. Mätte vi, som en gång hafva den oskattbara välgerningen af en för alla samhällsklasser tillgänglig högre undervisning, väl akta oss för att följa den nya franska rikedomadelns föredöme. De hafva derinrättat specialskolor, genom hvilka de förmögna klassernas barn vandra upp till administrationens, arméns och industriens höjder, medan folkets barn, med all sin politiska allmakt, äro uteslutna från bildningens välgerningar.

Det är en annan sida af det franska undervisningsväsendet som är väl värd vår uppmärksamhet såsom en allvarsam varning. Beröfvadt den allmänna karakter som skulle hafva gjort det till en sannskyldig national-uppfostran, har det franska undervisningsväsendet blifvit en bedröflig maskin för frambringandet af yrkesfärdigheter. »Gud be vare hvarje folk af våra vänner från specialister», utbrister mr *Desmoulin's*, och han säger att arbetsfördelningens grundsats, tvifvelaktig såsom den är i sjelfva industrien, i afseende på undervisningen blifvit fullständigt utdömd af Frankrikes erfarenhet allt sedan det första kejsardömet's dagar. Att Frankrike i intellektuelt afseende sedan denna tid gått så mycket till baka, beror endast på dess öfverdrifna uppodling af specialiteterna. Det är ganska anmärkningsvärdt att mängden af vår tids uppfinningar, från ångmaskinen till den elektriska telegrafan och än vidare, blifvit af officiella franska specialkommissioner utdömda såsom odugliga, och vid två särskilda tillfällen hafva artillerikomitéer förrådt Frankrikes intressen, i det de af kärlek till slendrianen motsatte sig införandet af tändnålsgeväret och den Kruppska kanonen.

Den undervisning som meddelas i kollegier, lycéer och specialskolor är både i

sig själf ofullständig och genomträngd af kastanda. All ting är i dessa anstalter anlagdt på att öppna lefnadsbanor för unga män ur de förmögnare klasserna, under det arbetarens barn äro fortfarande dömda till samhällets slaktjenster. Undervisningen är i viss grad offentlig men icke nationel, medan den egentliga uppfostran är öfverlemnad åt familjen och presten. »Men bourgeoisie-familjen är inom sig själf djupt splittrad, och den är endast allt försant skildrad af Sardou i det bekanta skådespelet *Familjen Benoiton*, der modren, upptagen af lyx, nöjen och fåfänga, är ständigt frånvarande, medan familjefadren anser sig hafva uppfyllt all rättfärdighet, när han sorjt för husets materiella angelägenheter». Arten af det slags uppfostran som utövas af det katolska presterskapet är oss allt för väl bekant. »Presten synes äfven på sin sida tillhöra något internationelt samfund, som drager honom bort från hans pligter såsom fransman; mängden vänder sig åt Rom, andra åt Genève, andra åter åt Jerusalem». Frankrikes största politiska olycka är svalget, som oupphörligt vidgar sig mellan de särskilda klasserna af medborgare, och om icke dess maktegande snart tänka på att åstadkomma en allmän uppfostran på breda nationella grundvalar, kan man aldrig se något slut på revolutionen. I Schweiz och Preussen har hvar femte människa fått en högre uppfostran, i Frankrike knappast hvar tolfte. Fransmännen hafva börjat erkänna sin underlägsenhet i bildning, på ett så fruktansvärdt sätt ådagalagd under sista kriget, och folket har af dess olyckor blifvit för en tid stämdt till ett ovanligt allvar, men dystrast af alla är arbetaren: all hans forna glädtighet synes vara försvunnen.

Vi anförde för några veckor sedan, efter en helt annan källa, något om det inflytande som litteraturen utöfvat på de politiska händelserna i Frankrike, och märkvärdigt nog kommer mr *Desmoulins* till alldeles samma uppfattning som mr *Caro*, den förnäma ledamoten af *l'Institut*. Hos vinhandlaren och i kaféerna har arbetaren ett slags stadigvarande klubb; det är der han hemtar sin politiska bildning ur tidningar, som äro skrifua långt mer för att behaga och smickra än undervisa och förädla honom, långt mer ämnade att bevara hans okunnighet än att skingra den. Så

mycket bör emellertid sägas till arbetarnes ursäkt — och mr *Caro* har äfven sagt det — att det icke var de som uppmuntrade pressens skändligheter; det var icke för arbetarne som man uppsatte *Figaro*, *Gaulois* eller *Paris Journal*. Rochefort tillhörde *Figaro* innan han utgaf *Lanterne*, och det sistnämnda bladet lästes obetydligt af folket, emedan det kostade 40 centimer. Det var bourgeoisien som befordrade uppkomsten af detta slags litteratur, och när den arbetande befolkningen sedermera började läsa *Marseillaise*, *Cri du Peuple*, *Mot d'Ordre* och *Père Duchêne*, följde den blott de högre klassernas exempel.

Vi hafva under hela den sista tiden sett att den politiska frågan allt jemt stått i bakgrunden för den sociala, och den franska arbetaren är socialist långt innan han blir republikan. »Det fordrades», säger vår författare, »mycket allvarsamma omständigheter för att draga Tolain och hans vänner in på det politiska området, och är det, efter allt hvad som blifvit sagdt om den parisiska arbetarens lif, den ständiga dysterhet som hvilat deröfver, hans sparsamma nöjen, hans bristande undervisning, någonting underligt att han blifvit socialist? Hvem skulle kunna våga bevisa honom att allt är såsom sig bör i ett samhälle, der alla lifvets försakelser ligga på producentens sida, och all lifvets glädje på förbrukarens, hvilken alls icke gör något synligt arbete? Men det är icke nog dermed, ty man kunde förlåta de verkamme deras onyttiga tillvaro, om de blott nöjde sig med att göra ingen ting, men den stora förebräelsen, som vi äro berättigade att rikta mot dem, är icke att de göra ingen ting utan att de göra ondt. De flesta nöjen för en viss klass af rike äro för hela samhället en ständigt flödande källa till sedeslöshet och förderf. Hvem förvandlar Börsen i ett lumpet spelhus och lägger sålunda på landets allmänna produktion oerhörda bördor till förmån för sina egna förnedrande nöjen? Och hvem vågar att med de sköna namnen religion, familj, egendom och allmän ordning pryda den utsugning som af den sysslolöse anställas mot den nyttiga arbetaren, af listen mot okunnigheten, af lasten mot fattigdomen, och sedan ställer till denna föregifna ordningstjenst hela legioner af prester, domare, embetsmän och lejda soldater?»

Detta är utan tvivel bittra ord, men vi, som stå på ett trygt afstånd från händelserna och kunna i lugn af dem hemta lärdomar, borde vara de sista att obesedt taga parti för hvad som endast är det falska skenet af religion, familj, samhällsordning och egendom. Det är en mycket dålig konservatism, och en ännu sämre liberalism, att söka öfverklena allt det ruttina, för att endast skrika ve och förbannelse öfver allt som stör det bedrägliga lugnet på ytan. Vi tro att det för oss svenskar är en lika simpel som onödig politik. Det fins hos oss liksom annorstädes en klass af författare i en genre som ligger midt emellan den allvarsamma och lättfärdiga, hvilka synas hafva druckit så djupt ur det parisiska Benoitons-lifvets fradgande bägere, att de aldeles förlorat blicken på det smutsiga grumlet på dess botten. Dessa äro de som mest högljudt beskärmat sig öfver kommunens gräsligheter, och mest entusiastiskt lofprisat det statsmannasulle som nu snart sagdt med kejsarlig maktfullkomlighet leder Frankrikes öden. Vi afundas dem icke deras oskyldiga förtjusning, men de må åtminstone förlåta andra, som äro mindre sangviniska. om dessa, med lifligare minnen af Julimonarkiens sedliga ihålighet, betvifla att nu beträdda vägen leder till Frankrikes pånyttfödelse.

Men vi återvända till den parisiska arbetaren. Han kan icke taga ett steg på de praktfulla gatorna utan att möta tusen föremål, egnade att ingifva honom just de tankar vi i det föregående skildrat. Vi säga dermed för ingen del att hans slutsatser äro riktiga, eller att det är han som bär inom sig det rätta samhällsidealet. Socialismen är snabb att rifva ned det bestående, men icke lika flink att bygga upp något annat i stället. Med en till sjuklighet stegrad känsla af det närvarandes missförhållanden, har han intet begrepp om fredlig och småningom fortgående utveckling till ett bättre. Men hvem är skulden till allt detta, hvem har lemnat honom allena, ett rof för hans okunnighet, hans bitterhet och hans sorg? »Under en följd af år», säger mr Dismoulin »hafva vi fredliga socialister höjt försoningens fana klasserna emellan, och omkring detta bänér samlat ett visst antal upplysta och välmenande arbetare, men med få ädla undantag har hela bourgeoisieklassen varit döf

för vår mening. Sålunda hafva arbetarne, för ett ögonblick af försonliga tidningar uppmuntrade att framhärda på den fredliga vägen, icke varit tröga att öfvergifva denna väg, när de sågo att de voro den enda klass som var böjd för försoning, och när medelklassen förblef otillgänglig för våra uppmaningar, belåten att försjunka i den lifliga känslan för sina egna intressen.»

Man kan väl med författaren fråga, hvad det var som skulle komma i arbetarens hufvud den dag då han trodde sig finna att en försoning mellan de stridiga intressena var omöjlig, och att en frigörelse på den fredliga föreningens väg var ett inbillningsfoster. Det var klart att den dagen skulle han känna en brinnande åtrå att med våld göra sina fordringar gällande. Verldens gång är öfver allt den samma. Våldet vinner ju hvarje dag seger öfver rättvisan och dygden, och tyckes icke framgången öfver allt frikänna den djerfve och samvetslöse, från den bankruttrade millionären till de skoningslöse krigaren och den hjertlöse diplomaten?

Icke det minst märkliga hos denna skriftställare är den anmärkning hvarmed han slutar sin uppsats, att då den blodröda Paris-socialisten med sådan ursinnighet reser sig mot bourgeoisien, har han sjelf iklädt sig skepnaden af en bourgeois. Så snart han tänker på att taga sin tillflykt till styrkan och organisera dessa väldiga föreningar, genom hvilka han försöker att draga de stora massorna på sin sida, när han söker att vända till sin fördel alla dessa förstörelsens hjälpmedel, som vetenskapen upfunnit, men som hittills endast varit använda i regenternas tjänst, så gör han ingen ting annat än hvad bourgeoisien under ett årtusende gjort i sin oupphörliga kamp mot aristokratien och presterskapet. Sjelfva namnet kommun är ett minne och en efterapning af de gamla borgarkommunerna. Han lägger en utomordentlig vikt derpå att den kommun som framkallades af händelserna den 18 Mars var en stadskommun, och att det var mot landet som den ville försvara sig, det vill säga mot bönderna, såsom mer eller mindre företrädare af valda representanter. »Derföre förband sig nationalgardet från de särskilda kvarteren till att försvara ett privilegium, de upplysta städernas rätt att på-

tvunga den okunniga landsbygden den styrelseform som bäst behagade dem. Nationalgardisterne i Belleville Mémilmontant och Montrouge mottogo i September 1870 sina musköter med samma glädje hvarmed de i Mars 1848 mottogo valmansrätten. Bemötta af bourgeoisien med oförtjent förakt, beslöto de att visa att de voro tappra, och de hafva visat detta fullständigt ända till sist veckan, från den 22 Mars till den 29 Maj, då de hjeltomodigt försvarade det ena efter det andra af hufvudstadens kvarter, för att obesegrade gå och dö på kyrkogården Père Lachaise, på sina fäders grafvar».

En af våra värde motståndare faun, med anledning af vår förra artikel om den parisiska kommunen, lämpligt att anmärka att vi för *syns* skull uttalade ett ogillande öfver kommunalisternas våldshandlingar, och »den aktade signaturen — Im —» häpnade, i hvad en annan samtida kallade hans »dräpande analys och kritik», öfver vår okunnighet i historien, då vi kunde nämna den parisiska kommunen på samma gång som medeltidens borgerliga stadskorporationer. För deras skull tillåta vi oss att ordagrant anföra slutorden i den engelska tidskriften. Författaren skildrar den parisiska arbetarens egenskaper, både de dåliga och de goda: han är skrytsam, okunnig, liksom alla okunnige fallen för ytterligheter, grällysten och odisciplinerad, men han är verksam, ädelsinnad, outtröttlig i arbete som i nöjen, hänföven åt allt godt och rättvist, hjertlig, glad och i allmänhet nykter, och det tillägges: »Men man skall här invända, att i trots af

allt hvad vi sagt till fromma för den parisiska arbetaren, kan ingenting förklara huru så många våldsamma handlingar utöfvades, så många mord begingos, så mycken förstörelse fullbordades. Vårt svar är enkelt. Exemplet af alla dessa våldshandlingar är olyckligtvis icke nytt. Hvilken klass är det som i detta afseende gifvit ett förödöme åt det simpla folket? Olyckligtvis bourgeoisien sjelf. Parisaren är en man, hvars själ är skrumpnad under alla de faror med hvilka katolicismen gång efter annan hemsökt Frankrike, och under traditionen från alla bourgeois-revolutionerna, ända ifrån tolfte århundradet ned till reaktionen af Thermidor 1794. Är icke Paris-kommunen en lefvande afbild af bourgeoiskommunerna i Laon, Flandern, Tyskland och Italien? De alla massakrera, plundra och bränna, och alla proklamera de hjeltomodigt en idé af rättvisa och motstånd mot förhatligt förtryck och orättfärdiga anspråk. Den parisiska *communeux* förhåller sig till bourgeoisien som medeltidens *communier* till adeln och presterskapet. Huru har allt detta kommit till stånd? Huru har bourgeoisien, efter ett årtusendes oupphörliga och segerrikt slutade strider, i hvilka arbetsklassen kämpade vid hennes sida, kommit att skilja sig från sin gamla bundsförvandt? Huru har hon kommit till anspråket att efterträda adeln och sätta kassakistans privilegium i bördens ställe? Hvilken förblindelse har ledt dem till att vilja till fromma för rikedom-feodalismen upplifva alla dessa privilegier, hvilka befunnos så förhatliga när de af de militära baronerna gjordes gällande mot dem sjelfva?»

Svensk språkbehandling.

Redogörelse för nordiska rättstafningsmötets förslag till ändringar i det svenska stafningsättet jemte berättelse om mötet af *Artur Hazelius*, mötets svenske sekreterare. Stockholm 1871. P. A. Norstedt & Söner. Pris 2 rdr 50 öre.

Det är en händelse som ser ut som en tanke, att den länge väntade officiella berättelsen om 1869 års skandinaviska språkmöte, eller, såsom det nu officiellt kallas, »Nordiska rättstafningsmötet», sett dagen samtidigt med det möte af svenska tidningsutgifvare som hölls för en månad

sedan, och bland hvars beslut äfven ingår ett instämmande i det hufvudsakligaste af rättskrifningsmötets resolutioner. Hvad som deraf ansågs kunna utan synnerlig svårighet genast tillämpas, och *sålunda kan betraktas såsom ett öfvergångsförslag* — vi låna dessa ord ur *Aftonbladets* redogörelse — innefattas i följande punkter:

1. Bruket af *e* såsom tecken för *ä*-ljudet inskränkes, i synnerhet der *e* har hvarken fonetisk eller etymologisk grund. Snarast bör *e* utbytas mot *ä* vid återgifvande af *ä*-ljudet i ljudförbindelsen *jä*.

2. Bruket af *o* såsom tecken för *å*-ljudet inskränkes, i synnerhet der *o* har hvarken fonetisk eller etymologisk grund.

3. *w* såsom tecken för *v*-ljudet utbytes emot *v*.

4. *g* såsom tecken för *k*-ljudet utbytes emot *k*.

5. *th* såsom tecken för *t*-ljudet utbytes emot *t*.

6. *f* såsom tecken för *s*-ljudet utbytes emot *s*.

7. Fördubbling af medljudstecken afskaffas framför en tillkommen böjningsändelse, som börjar med *d* eller *t*.

8. *ck* bör anses såsom förkortningstecken för två sammanskrifna *k*, hvarföre, om stafvelsedelning sker, aldrig *c* skrives på den ena raden och *k* på den andra.

9. Oriktig sammanskrifning af ord undvikes.

10. Främmande ord, som kunna anses fullt upptagna i modersmålet, skrivas på inhemskt vis.

11. Den så kallade gotiska bokstafsformen utbytes emot den latinska.

De öfriga punkterna i rättskrifningsmötets förslag, hvilka publicistmötet denna gång lemnat oafgjorda, äro följande:

12. *f* såsom tecken för *v*-ljudet utbytes emot *v*.

13. *fv* såsom tecken för *v*-ljudet utbytes emot *v*.

14. *x* såsom tecken för ljudförbindelsen *ks* utbytes emot *ks*.

15. Fördubbling af medljudstecken i slutet af de ofta förekommande oböjliga orden *at*, *ok*, *til*, *up* afskaffas.

Sådant är i sin helhet programmet till denna reform, hvars nödvändighet blifvit så ofta och så värtaligt förkunnad af dem som åtagit sig dess utförande. Detta är den pånyttfödelse man har för afsigt att förinna vårt språk och vår litteratur, och man finner icke af den officiella berättelsen att reformens män derutöfver haft för afsigt att någon ting rätta eller förbättra.

Det är emellertid åtskilliga punkter i detta förslag som ej uteslutande tillhöra det nordiska rättstafningsmötets initiativ, och åt hvilka vi skola i förbigående egna en kort uppmärksamhet, för att sedan kunna sammanfatta resultatet af hvad som strängt taget kan anses tillhöra mötet.

Vi nämna bland dem i första rummet punkten 6 om afskaffande af bokstafven *f*, hvilken oss veterligen knappast vidare brukas och än mindre af någon försvaras. Det är sant att den förekommer i den så kallade Elzevir-typen hvilken för dagen kommit litet på modet, men endast i mycket dyrbara upplagor och hufvudsakligen, såsom vi tro, för omtryck af gamla

böcker. Saken har i sig sjelf en mycket ringa vikt, då det ju endast är fråga om den starkare eller lindrigare krökningen af ett och samma bokstafstecken.

I afseende på fördubblingen af medljudstecken framför en tillkommande böjningsändelse med börjande *d* eller *t*, har Rydqvist nedlagt såsom regel att de flytande konsonanterna *l*, *m* och *n* i slutet af stammen icke dubbelskrivas, att det således bör heta »fylde», »kände», »drömt», o, s. v., att man bör teckna enkelt *g* i »lagd» »lagt», »bygd», samt enkelt *d* framför *t* uti »spridt», »lydt», »klädt» o. s. v. Det allmänna bruket har redan gått ett steg längre, och man skrifer »bygde», »knapt», »släpte», »trygt», ett exempel hvilket vi för egen del icke funnit någon betänklighet vid att följa. Mötet har gått än vidare på samma bana genom att skriva »ok», »alt», »kalt», »svait», utan allt afseende på möjligheten af förvexlingar, i strid, såsom det synes, med den af sekreteraren erkända fonetiska grundsatsen, enligt hvilken hvarje ljud bör hafva sitt särskilda tecken, liksom hvarje särskildt tecken endast bör användas för ett ljud, samt genom teckningarne »at», »til», »up». I båda dessa afseenden tillåta vi oss ännu att afvakta andra föredömen än mötets och dess sekreterares, samt anmärka endast i förbigående, att den senare och hans likatänkande, på samma gång de utstött det sista *p* ur »upp», der det är allmänt brukligt, insatt det i namnet »Upsala», der det sedan många sekler icke brukas, följaktligen skrivande »Uppsala», utan att vi funnit någon anledning dertill uppgifven.

Då mötet beslutit undvika oriktig sammanskrifning af ord, har det icke heller saknat god vägledning. Om någon nu mera skrifer »alldenstund», »iföljda», »tillhanda», o. s. v., så är det icke Rydqvists fel, och i det värdade skrifsättet har hans föredöme redan så länge varit följdt, att det förekommer oss litet oegentligt, när mötets sekreterare uttalar sin tillfredsställelse öfver den berömda språkforskares *understöd* för sitt förslag.

Utbytet af den götiska eller vanligast så kallade svenska bokstafsformen mot den latinska är icke heller någon ny tanke af rättskrifningsmötet. Sedan nu mera den motsvarande skriftstilen kommit helt och hållet ur bruk, är det blott en tidsfråga att äfven borttaga tryckstilen, den så kal-

lade frakturen, och vi skulle tro att hvarje boktryckare med långtan motser den stund då detta blir möjligt. Det bör icke heller dröja särdeles länge innan den generation som icke lärt läsa antiqua-skriften är borta, och skulle äfven några enstaka personer öfverleva sina jemuåringar, så finnas väl ännu nog af andakts- och andra populära böcker i fraktur-upplagor, för att fylla deras behof. Vi se redan nu alls ingen anledning hvarför Svensk Författningssamling tryckes med de gammalmodiga typerna, och det torde icke heller vara allt för mycket vågadt, om alla läroböcker och folkskrifter hädanefter trycktes med latinska typer.

Redan för tjugo år sedan började man i tidningar och tidskrifter bortlägga *th* i ord af främmande ursprung, och nu mera skrives så allmänt »teori», »teologi», »för ty», »torsdag», »landsting», till och med »storting» och »odelsting», att rättskrifningsmötets åtgärd i detta fall var i det allra närmaste obehöflig. Det samma gäller i afseende på utbytet af bokstafven *w* mot dess enkla tecken. I personnamn må emellertid hvar och en hafva rätt att begagna samma tecken som han af gammalt brukat, och så länge *W* fins kvar i tryckstilen, anse vi att ett frejdadt namn såsom *J. O. Wallins* kan få förblifva oförändradt såsom han sjelf skref det, liksom att hvarje Thor, Thorsten och Frithiof må få behålla sitt *h* så länge han behagar, utan att därför behöfva uppbära förebråelser för »bristande insigt».

Om stafningen af främmande ord har mötet icke föreslagit något nytt, ty de flesta af dem som kunna anses fullt upptagna i vårt språk behandlas också på inhemskt vis, och man ser sällan *bureau*, *berceau*, eller ens *corps*, ehuru försvenskningen af det sistnämnda ordet till »kår» ingalunda är behaglig för ögat. Men när man kan anse ett främmande ord hafva förvärfvat full medborgar rätt i språket, och *huru* de svenska ljudlagarne derpå skola tillämpas, derom har mötet icke lemnat oss någon underrättelse. Det enda hvarom mötets sekreterare uppger oss, är »att äfven på detta område finnas stötestenar, hvilka möjligen länge komma att kvarligga, då man ej lätt lär kunna ens om sättet att röja dem ur vägen». Förmodligen har mötet varit ense om att låta

dem *kvarligga*, efter som icke ens en betydning är gifven i hvilken riktning man borde arbeta för att få dem ur vägen. Men detta ämne är tillräckligt viktigt för att forda sitt särskilda kapitel.

Såsom verkliga resultat af mötets egen verksamhet få vi således följande punkter öfriga: utvidgandet af *ä*- och *å*-teckningarne i stället för bruket af *e* och *o*, utrotandet af *q* och *x*, afskaffandet af *f* i slutet och *fv* inuti orden samt dessa teckens ersättning med *v*, och slutligen som öfvergångsförslag utbytet af *c* mot *k* t. ex. i första stafvelsen af »icke», när ordet delas på två rader. Man kan fråga sig om det för att åstadkomma något så litet behöfdes den ståtliga apparaten af en skandinavisk kongress, men äfven detta lilla är ännu icke längre kommet i tillämpningen, än att det vunnit bifall af mötets sekreterare och utgifvaren af en medicinsk tidskrift. En af kongressledamöterna, utgifvaren af *Aftonbladet*, afstod efter en enda dags försök från programmets genomförande, och i ett af mötets egen ordförande för icke länge sedan utgifvet arbete hafva vi förgäfvets sökt efter ett erkännande af mötets grundsatser. Han skriver, i likhet med några Upsala-författare, på en del ställen »jämföra» och »jänte», och vi hafva derutöfver träffat några »alt». Man förbiser för innehållets gedigna allvar möjliga inkonsekvenser i formen, och ingen väntar att den som i så stora drag tecknat ett af fäderneslandets märkvärdigaste tidskriften skall peta med bokstafsändringar, om hvilkas nytta och nödvändighet hans talrika läsare ännu icke hunnit öfvertyga sig. Att deremot sekreteraren, som synes hafva gjort detta arbete till sitt lifs stora uppgift, emellanåt blifvit sig sjelf otrogen både i grundsatser och tillämpning, synes vara svårare att förklara; lyckligtvis finnes för oss ingen nödvändighet att söka denna förklaring.

Vore ändå mötets grundsatser riktiga, och utmärkte sig deras tillämpning genom smak och god takt, så kunde det med lejoninnan trösta sig öfver sin begränsade fruktbarhet och med stolthet upprepa: »ett men ett lejon». För oss, som tvifla på att dess reformplaner ligga i den rätta riktningen, uppstår lätt farhågan att den på reformen nedlagda tiden och mödan bort och kunnat bättre användas. Vi

skola i korthet taga de särskilda punkterna i skärskådande.

Vill man på allvar genomföra den fonetiska grundsatsen, det vill säga skriva efter ljudet, så måste man hafva ett särskildt tecken för hvarje ljud, och ett språk som svenskan behöfver då minst 40 särskilda bokstäver. Under inga vilkor kan man undvara olika beteckningar för de långa och korta vokalerna. Någon ting sådant är emellertid så långt ifrån rättskrifningsmötets afsigt, att detta tvärt om önskar minska bokstäfvernas antal. Af ålder var bokstafven *e* tecknet för det öppna och korta *ä*-ljudet, liksom det än i dag är i de flesta odlade språk. Isländaren, liksom tysken, holländaren och engelsmannen, skref *venda, kenna, senda, better, men*, under det att det trängre och mera slutna ljudet: *en, ett, lefva* föreställes af diftongen *ei*. Danskarne skriva ännu, såsom våra förfäder, språk- och smakriktigt *elske, ven, ret* o. s. v., liksom svenska allmogen med sin oförvillade språkinstinkt gör ännu i dag. Men en del af deras ungdom synes hafva ledsnat vid ett riktigt bruk och börjat längta efter litet ombyte. Det låg då nära till hands för dem att för vänskapens skull tillegna sig de misstag vi begått för ett par hundra år sedan, och vi vore på vår sida allt för dåliga skandinaver, om vi icke bevisade vår redobogenhet att för sällskapets skull gå ännu ett stycke längre på misstagens bana. Vi kunna icke på annat sätt förklara den plötsligen påkomna kärleken för *ä* såsom beteckning af det korta och öppna *e*-ljudet. Den som ledes af sunda linguistiska grundsatser måste snarare önska en återgång, från det smågamla, falska och för tiden af vårt djupaste språkförderf egenomliga, till det rena, språkriktiga, urgamla och för alla andra beslägtade språk gemensamma, än omvändt. Det hade varit nationellt att återupptaga *e* såsom tecken för det korta öppna ljudet i *vänta, känna*, och utmärka det tränga, slutna ljudet i *en, ben, sed, leder*, genom ett accenteradt *é*, men deremot inskränka tecknet *ä* till det långa, öppna ljudet i *bära, säd, bräde*. Det kan nemligen icke förbises att tecknet *ä*, uppkommet derigenom att man skref ett *e* öfver ett *a*, och i tyskan endast använt att beteckna omljudet, ursprungligen var ämnadt att beteckna en lång vokal, ehuru

det i förbistringens tider fick intaga platsen för det riktigare *e*. På denna väg skulle en rationel rättskrifningsreform kunna genomföras, i fall man ansåge fördelarne deraf uppväga de olägenheter för hvilka man utsatte sig under öfvergångstiden.

Hvad är vinsten af det nya stafningsättet *jämn, själf, djärf, bärg, människa*? Ungefär den samma som af ombytet mellan långlifvade och kortlifvade kläder, att man tycker sig hafva fått något på en gång fulare och oförnuftigare än man hade förut. När vokalen *e* i denna positionsställning efter hela den germaniska språkfamiljens art har ett kort och öppet ljud, blir man endast frestad att uttala den nya skriften med lång vokal, *jä-mn, själ-v, bär-j*, o. s. v. Nyttan är absolut ingen för oss infödde, men för utlänningar, hvilka nu mera oftare än förr studera vårt språk, ger man det onödigtvis ett förvillande och afskräckande utseende.

Vi vänta oss den invändningen att det fins andra ord, i hvilka *ä* ljuder långt, hvilka på detta sätt skulle vinna en ändamålsenligare beteckning, *stjärna, hjärna, pärla*, m. fl. Vi svara härpå att konsonantställningen *rl, rn* är alldeles tillräcklig att gifva vokalen det riktiga ljudet, nemligen det samma som den har i det franska *perle, pernicieux*, endast allt för olika med det breda, bråkande ljud som man i vissa Stockholmspensioner anser vara förnämt att gifva åt dessa ord och närmast motsvarande det sista vokalljudet i *Loire, boire*. Man kan således utan fara för misstag i uttalet fortfarande skriva »stjärna», »hjärna», liksom »perm», »ferm», der det korta och öppna ljudet lika naturligt inträder. Hr Hazelius skrifer *där*, emedan ordet har samma vokalljud som *här*, men han nöjer sig tills vidare med att skriva »erfara», »ernå», »erbjuda», ehuru dessa ord borde vara lika berättigade att komma i mötets gunstbenägna åtanke som någon sin *där* och *gärna*, men vida mer än *själff, bärg* och *människa*. Den fullkomliga godtycklighet hvarmed mötet gått till väga gör det reformatoriska anspråket om möjligt ännu förhatligare än det eljest skulle vara. Det ser ut som ifranne för det nya skrifsättet icke skulle våga att uppträda öppet, och det sätt att i läseböcker för barn oförmärkt insmyga sina »bärg», sina »människor» och sitt »själff», som hr Haze-

lius länge begagnat redan innan han försökte att gifva något skäl för dem, har mött ett så allmänt ogillande att han sjelf derom knappast kan vara okunnig.

I afseende på andra punkten är förändringen som blifvit föreslagen ännu betydelselösare, i det hr Hazelius endast kunnat uppställa sex ord som skulle blifva delaktiga af reformens välgerning, hvaraf åtminstone ett, *bäld*, redan nu allmänt skrives på det föreslagna sättet. Vid inskränkningen af tecknet *o* har nemligen inträffat att man funnit sig böra göra en ansenlig rabatt på den fonetiska grundsatsen till fördel för härledningen. I motsats mot mötesprogrammet skrifer hr Hazelius, liksom flere Upsala-författare, *hog*, *spor*, *trog*, *mon*, det senare både för »mån» och den definitiva formen af »mo», liksom vi hafva löfte om *hov* i den dubla betydelsen af konungahof och hästhof. Om det vore fråga om införandet af ett verkligt rationellt rättskrifningssystem, och icke blott ett småaktigt rättshafveri i fråga om enstaka bokstäfver, kunde det nya skrifsättet hafva något skäl för sig, men då borde också i det bildade allmänna uttalet betecknas den olikhet som ännu är tydlig i folkdialekterna, men hos de uppfostrade endast svagt gör sig gällande mellan t. ex. käl och kol. Det rationella vore då utan tvifvel att, såsom fordom i isländskan och ännu i andra moderna språk, låta det korta, öppna *å*-ljudet i *om*, *somliga* betecknas med *o*, begagnat *ó* för det trängre, mera slutna i *oro*, *ord*, *orm*, och inskränka bruket af *å* till sådana ord med lång vokal som i allmogespråket hafva ett rent *å*-ljud, *gå*, *stå*, *dåre*, o. s. v. I intet fall fins det något skäl att skriva »rätta» eller »bäll» i stället för rotta eller boll (af böll-r). Hr Hazelius har emellertid uttalat sig för »bäll» liksom för »slätter». Han han hade eljest icke fått halfva dussinet fullt.

Anloppen på *q* och *x* förtjena erkännande för den princip som ledt dem; det heter nemligen att det är irrationellt att begagna flere tecken för samma ljud, och de hafva blifvit utförda med mycken militärisk hurtighet. Vi kunna alltså i en framtid, med den växande upplysningen, vänta oss att få se *kvartett*, *kviriter*, *skvadron* vid sidan af *kvast* och *kvinna*; en landsortstidning har till och med långt i

förväg skyndat att införa detta skrifsätt. Till en något aflägsnare framtid, hvilken kanske först våra barn kunna hoppas att upplefva, höres *okse*, *ykse*, *läksikon* och *Aksel Oksenstjärna*. Vi våga förtrösta på försynens skydd åt de nordiska länderna, äfven om dessa bokstäfver skulle falla offer för den fortgående civilisationen, men vi se icke rätt hvad menkligheten derpå vinner. Sjelfva holländarne, som utkastat *qu* i inhemska ord, bibehålla det i utländska så kunde vi äfven göra, och vi hafva aldrig erfarit att *qv* eller *x* gjort någon svårighet vid undervisningen. Anmärkningsvärd är i alla händelser tapperheten mot dessa öfverflödiga men oskyldiga bokstäfver och fegheten mot andra öfverflödiga tecken, som verkligen vålla förargelse, t. ex. de många olika beteckningarne för *sj*-ljudet. Hr Hazelius skrifer *järn* och *gärna* med olika konsonanttecken för samma medljud, och han vågar icke att skriva *bärj*, såsom en af hans berömda företrädare på stafningsreformernas branta bana, ehuru han efter sitt fonetiska system borde finna denna teckning vara den enda rationella. Han låter med godt samvete den oresonliga skilnaden kvarstå mellan blott och blått, pligt och plikt, jagt och jakt, djerf och jerf, bordt och bort, och han, den stränge vetenskapsmannen, har ingen ting emot dessa galna konsonantförbindelser af stum och ljudande bokstaf, *dt* och *gt*, hvilka vi under språkförfallets tidevarf olyckligtvis fått gemensamma med danskan och till någon del med tyskan, men hvilka äro lika främmande för de formsträngare romaniska språken som för det fornnordiska.

Icke heller hafva dessa herrar representeranter af det fonetiska systemet vågat röra vid de stumma bokstäfverna i sådana grupper som *hj*, *hv*, *lj*, *dj*, med undantag af *fv*, hvilket de vilja ersätta med *v*, dock icke förr än i en framtid, när de fått taga litet bättre mod till sig. Vi se intet hinder hvarför vi icke skulle kunna skriva *v* mellan två vokaler, *leva*, *graven*, *tvivel*, liksom andra folk, men deremot måste vi med Rydqvist förkasta det finala *v*, som är karakteristiskt för det danska skriftspråket utan att pryda det. Våra unga språklärde hafva anfört exempel på denna ändelse från turkiskan och några slaviska språk, menande sig dermed undanrödja alla be-

tänkligheter mot reformen. Vi känna ej mycket om dessa språk, och vi tycka oss märka att våra aktade reformatorer icke känna så mycket mera. Så mycket veta vi dock att den vanliga ändelsen i de turkiska verbalstammarne *ev* ofta tecknas såsom *eb* och sannolikt äfven så uttalas. Med de slaviska språken vill det sig icke bättre än att hr Hazelius bland de på *v* slutande exemplen anfört *tsrv*, mask, der den sista bokstafven tydligen måste vara vokal, emedan annat sjelfljud fattas. Sådant synes också vara förhållandet i de italienska folkdialekter der ord slutas på *v*. Denna bokstafs karakter af halfvokal föräder sig i nästan alla språk, och icke minst i svenskan, med dess ständiga för-
 vaxling af *u* och *v*. Vilja vi bevara oss från våra sydvestliga grannars förplattade och osköna uttal i *hau*, *Köbenhavn*, *taula*, *leude*, *breu*, hvilket uttal redan vunnit insteg i våra sydligare provinser, så böra vi bevara slutformerna »haf» och »bref», liksom vi böra utdöma de falska förbindelserna *vl*, *vd*, *vt*, som aldrig kunna uttalas. *V* kan språkriktigt förbinda sig blott med *r* och *j*; i alla andra föreningar blir det antingen *b* eller *u*. Vi hålla mötet räkning därför att det skrifer »aktift» och »administratift», i stället för det i tidningar och böcker nästan på hvarje sida återkommande felet *aktivt*, *administrativt*, till hvilken orimlighet intet annat språk än danskan har något motsvarighet. I det bäst vårdade uttalet af högsvenskan hör man snarare *f* än *v* i slutet af orden, och vi borde stärka detta uttal i stället för att försvaga det. Det är alldeles samma skäl mot införandet af det slutande *v* i stället för *f*, som för bibehållandet af det slutande *g* i stället för *j*; man har velat hindra half-medljudet att vokalisera sig, hvartill det har en så stor benägenhet.

Af hela programmet återstår nu endast uppfinningen att vid delningen af *ck*, hvars ändamålsenlighet man icke kunnat bestrida, skriva *ik-* på ena raden och *ke* på den andra, hvarigenom barnet, som lärer att stafva, ovilkorligen måste frestas att uttala det hela med samma ljud som i »hakkedja». Det fins ingen ting som i vår rättskrifning och vår stafning gör mer förargelse än den så kallade skrifstafningen i motsats till grundstafvelsen. Genom

denna falska delning blir den som lär läsa förförd att uttala *ingen* med samma ljud som de två första stafvelserna i det latinska ordet *ingenium*, och *rocken*, *taket* sårå-tjen, ta-tjett, hvaremot all svårighet vore undanröjd, om man finge dela konung-en, ick-e, ing-en, rock-en och tak-et. Så långt har emellertid icke våra reformatorers dristighet sträckt sig: de synas vara mycket nöjda med att behålla de gamla felet, endast de kunna få in några nya till att hålla dem sällskap.

Hvarföre skulle vi icke, i stället för allt detta småfnask — vi bedja om ursäkt för det mer betecknande än höfliga uttrycket — företaga oss att ur vårt vackra språk utrensas verkligt vanställande lyten, både till stafning, form och ordanvändning? Vi hafva ännu kvar några tyska befängdheter, till exempel det vanställande *t* i »landtbruk», »landtgod», »landtregering», eller ännu tokigare i »landttrupp» och »landtdomare». Vi hemställa vårdsammast till den skandinaviska språkdomstolen, om väl vi svenskar äro skyldige att hafva fördrag med sådana germanismer, derföre att våra tyskhatande fränder hafva fördrag med andra tyskerier, »geistlig» och »Geistlicheed», »Geburtstag», »Fetter» och »Gefatter». Vi hafva oriktigheter af samma art, hvilka sjelfva tyskarne förkastat, såsom »ändtlig», »fiendtlig», »väsendtlig»: hvarföre skulle vi icke befria oss från dem? Vi hafva en mängd oriktiga böjningar, såsom domrarne, fiskrarne, borgrarne, hvilka till och med fått burskap i läroböcker utgifna af våra folkskoleinspektörer, och våra tidningar begagna dagligen sådana former som »brädor», »slädor», »låsade», »rökade», mot hvilka det bättre höfdes ett nordiskt språktribunal att förklara utrotningskrig än mot de riktiga och oskyldiga skrifsätten *sjelf*, *jemt*, *perla* och *menniska*. Det kvarstår ännu i det vanliga skrifsättet öfverflödiga och skrånande sjelfljud, hvilka ingen kan uttala, såsom *j* i »skiljde», »spörsmål», *d* i »stadna», »sednare», »rödjning», hvilka hr Hazelius för egen del sorgfälligt undviker, men hvilka han kunde göra någon nytta med att bekämpa hos andra. Vi hafva sådana ord som »fransos» och »fransyska», ursprungligen införda från tyskan äfven de, ehuru genom vanan och slitning nu nästan oigenkänliga; hvarföre utkasta vi ej dem, för att återtaga de både vack-

rare och riktigare uttrycken »fransman» och »franska»?

Det fins vissa andra osmakligheter, som strida både mot häfd och regel, men som det oaktadt, genom bristen på uppmärksamhet och frånvaron af all kritisk skyddsvakt, mer och mer vinna burskap i språket, åtminstone uti tidningspressen. Ingen ting är nu mera vanligare än att träffa sådana former som att »ett beslut har tagits», »en bok hade skrivits» och kanske äfven »läsits». I den juridiska stilen öfverflöda i synnerhet dessa fula passiformer, hvilka der synas betraktas såsom en elegans, och vi hafva hört berättas om en gammal jurist, som ansåg uppfinningen oändligt praktisk och döpte den till passivets genitiv. Hr Hazelius sjelf, hvars eleganta och noggranna språk blifvit af hans litterära vänner upphöjdt till skyarne, begagnar sådana ordställningar som att en nödig fullständighet i behandlingen af hans ämne »hade måst köpas» genom ytterligare uppskof med arbetets utgifvande, eller att Rask »hade bort» stämmas emot »slika» förkortningar, på samma gång som han, med en pedantiskt noggrann iakttagelse af mer än till hälften utdöda genusregler, skrifer »alle», »andre», »desse» och dylikt. Öfver hufvud finner man, så väl i den vetenskapliga gången af hans undersökning som i hans egen stil, så mycken trohet i det lilla att den synes hafva bortskymt de viktigare föremålen och inskränkt hans utsigter öfver arbetsfältet. Vi bestrida icke aktningsvärdheten af den flit hvarmed han ur gamla obskura arbeten — af Tjällman, Hof, Ekholm och andra — samlat ma-

terialier till stafningsgrälets historia i vårt fädernesland, men då han ger sig ut på djupet af filologisk undersökning och, såsom i ett föregående arbete, citerar Whitney och Max Müller, ser det snarare ut såsom om han i förbigående fått fatt på de anförda ställena och med sin tvärsäkra lilla fyndighet passat dem för sina syften, än att han fullt satt sig in i författarnes tankegång och gjort sig reda för deras verkliga mening. Den som uppträder i egenskap af reformator borde ega icke blott speciella insigter i detaljerna utan filologiska vyer och en högt odlad skönhetskänsla. Det högljudda bifallet af ett litet koteri är icke alldeles nyttigt för utbildningen af dessa egenskaper, och om vi äfven villigt erkänna att det verkliga öfversitteri hvarmed stafningsreformens sakkörare i början uppträdde mot olika tänkande nu mera saktat sig, och att man begagnar ett anständigare skrifsätt, synes åtskilligt i detta afseende ännu kunna vara att vinna. Med bästa vilja är det oss omöjligt att i de arbeten af detta slag som hittills sett ljuset skåda något af genomgripande vigt för den fosterländska odlingen, och vi kunna icke värja oss från den öfvertygelsen, att den tid och de ansträngningar som synbarligen varit nedlagda på detta fält kunde hafva blifvit låagt bättre använda.

Vi skola en annan gång återkomma till det sätt hvarpå främmande ord upptagas i vårt språk och de mångfaldiga missbruk som i detta viktiga afseende göra sig gällande.

Strödda underrättelser.

Dianas tempel i Efesus. »Stor var de Efesiers Diana», och stora ha de ansträngningar varit hvilka arkeologerna gjort för att taga reda på stället der detta tempel låg inom den sedan så många århundrade ödelagda staden. Sedan år 1863 har en mr Wood sysselsatt sig med att genomforska kvarlevorna af det gamla Efesus, dervid biträdd af en hel expedition, som blifvit bekostad af British Museum. Han råkade till en början icke på annat än Odeon, hvarest han fann återstoden af proscaenium och fragment af fyra kejsersliga

reskript, af hvilka tre voro af folket i Efesus adresserade till Antoninus Pius. Tvenne af dessa reskript prisa förtjensterna hos Publius Vedius Antoninus, grammateus eller notarie i staden på den tid reskriptet inristades. Ett annat af dessa reskript är af kejsar Hadrianus adresserat till folket i Efesus. I Odeon anträffades dess utom en del af en staty, föreställande kejsar Commodus, hvars namn är inristadt på foten.

Då mr Wood röjde ut ruinerna i proscaenium på den stora teatern, anträffade han

åtskilliga dekret af folket i Efesus inristade på marmorblock, hvilka, såsom texten i inskriptionerna utvisade, ursprungligen måste ha tillhört Dianas tempel. Der anträffades äfven åtskilliga fragment af en mycket lång inskription, som åt odödligheten lemnade en uppgift öfver de dyrbara gåfvor med hvilka en Vibius Laburatorius ihågkommit Diana-templet. Denna inskription innehåller för öfrigt några egenomliga underrättelser angående templets ritual, såsom t. ex. en om sättet att föra till templet skänkta föremål af guld och silfver i procession, från templet genom den porten som ledde till Magnesia, inuti staden och derefter till baka genom Cornia-porten till templet.

Bland listan öfver statyerna äro äfven åtskilliga afbilder af Diana med tvenne hjortar, utan tvifvel sådana som omnämnas i Apostlagerningarne såsom arbeten af silfversmeden Demetrius och hans arbetare. Sedan mr Wood derpå fått reda på Magnesia-porten, blef han iståndsatt att bestämma riktningen af den portik som Damianus bygde för att lemna skydd för dåligt väder åt processionen från staden till Dianas tempel. Sedan mr Wood följt denna portik ett stycke bortåt och derunder upptäckt flere grafställen från den romerska perioden, råkade han händelsevis på en massiv mur, hvilken vid närmare undersökning befans vara hörnet af ringmuren kring Diana-templet. Detta bevisades af ett duplikat af en inskription, inmurad på hvar sin sida af hörnet, hvilken förklarade att kejsar Augustus hade åter uppbyggt ringmuren kring templet med användande af gudinnan Dianans inkomster. Denna inskription var på latin och grekiska, och är så mycket märkvärdigare som i den samma prokonsuln C. Asinii Galli namn blifvit utplånadt. Vi veta nemligen att denna man blef dömd till döden och aflifvad af Tiberius, hvarjente hans namn utplånades från alla offentliga monument. Denna upptäckt gjordes i April 1869. Utgräfningarne börjades i Oktober samma år. Ringmurens linier följdes från det nyssnämnda hörnet tills de slutligen alldeles försvunno, och många brunnar gräfdes på den yta som innefattades af vinkeln vid hörnet. Slutligen upptäcktes under loppet af 1870 en vacker stenläggning af hvit marmor på ett djup af 19 fot på en alluvialslätt nära den

turkiska staden Misolab. Ytterligare gräfningar åt detta håll blottade ett storartadt joniskt tempel med kolonner af 6 fot diameter. Stilen var nära identisk med Athene-Polias-templet i Priene och det stora Apollo-templet i Branchidæ. En af kolonnernas bas fans ännu kvar på fotställningen, och man kan tydligt skönja att de arkitektoniska fragmenten varit rödfärgade. Inga betydande skulpturfragment ha ännu blifvit upptäckta.

Jordlagrets djup och vattenöfversvämningar hafva hindrat mr Wood att företaga några ytterligare gräfningar, men han hoppades kunna fortsätta dem denna höst. Tvenne romerska bygnader äro anträffade i närheten af templet. En af dem torde vara det Augustenna som omnämnas i inskriptionen på ringmuren.

Judiska ordspråk. Lifvet förgår såsom en skugga, heter det i skriften. Det är skuggan af en flygande fogel: när han är förbi, fins det hvarken fogel eller skugga.

Var heldre den förföljde än förföljaren. Den som har mer vetande än goda gerningar är såsom ett träd med mycket grenar och litet rötter; den minsta vind vräker det till marken. Den som har mer goda gerningar än vetande är såsom ett träd med djupa rötter, som alla himlens vindar icke kunna öfverändakasta.

Det är genom qvinnan som Gud sänder sina välsignelser till den husliga hörden.

Innehåll:

	Sid.
Särskilda utskottets utlåtande	609.
Paris-arbetarne och kommunen	611.
Svensk språkbehandling	617.
Strödda underrättelser:	
Dianas tempel i Efesus m. m.	623.

Anmälan.

Prenumeration å **Samtiden** kan ske på postkontoren, hos bokhandlarne och i Stockholm på utdelningsställena för tidningar. Priset för kvartal 3 rdr, postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt.

OBS. *Alla meddelanden rörande Veckoskriften ställas till Expeditionen af Samtiden, No 28 Norra Smedjegatan, kontoret 1 tr. upp.*